

Kritik mot Polismyndigheten Dalarna, som inte haft rättsligt grundad befogenhet att fotografera personer som var föremål för ett tvångsingripande

Beslutet i korthet: Det ligger i princip inom ramen för polisens allmänna befogenheter att ta bilder på människor som befinner sig på allmänna platser. Om en enskild person fotograferas med tvång eller, som i detta fall, under ett tvångsingripande mot vederbörande, krävs dock uttryckligt stöd i lag. Något sådant stöd fanns inte i detta fall. Polisen kritiseras därför för den fotografering som förekom.

Bakgrund och utredning

AA och BB anmälde ett polisingripande mot dem. De hade parkerat sina motorcyklar i centrala Falun när en polisbil passerade. Polisbilen vände och körde tillbaka till dem, varefter de kroppsvisiterades och fick sina mc-väskor genomsökta. Enligt BB fotograferade polisen dem och motorcyklarna.

Muntliga upplysningar inhämtades från Polismyndigheten Dalarna. Utredningen inriktades därefter på fotograferingen av anmälarna. Polismyndigheten anmodades att yttra sig. Samtidigt anmodades Rikspolisstyrelsen att yttra sig över lagligheten och lämpligheten i fotodokumentation av det slag som skett.

Polismyndigheten Dalarna (länspolismästaren CC) uppgav i sitt yttrande att ett beslut om en särskild undersökning gällande den grova organiserade brottsligheten, och direktiv för den efterföljande underrättelseinhämtningen, hade fattats av operativa chefen vid polismyndigheten (jfr 3 och 14 §§ i den numera upphävda polisdatalagen [1998:622]). Avseende den anmälda händelsen uppgavs att anmälarna vid tillfället bar mc-västar med emblem för Outlaws och att kroppsvisitationen av dem genomfördes med stöd av 19 § andra stycket polislagen i syfte att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv och hälsa. Till yttrandet hade polismyndigheten fogat redogörelser från de två poliser som verkställde ingripandet. Polisassistenten DD uppgav bl.a. följande.

Red devils MC som är undergrupp till Hells Angels har sedan en tid varit etablerade i Falun och nyligen har Outlaws MC påbörjat sin etablering. Hells

Angels och Outlaws är sedan tidigare kända fiender och sammandrabbningar mellan dessa har skett nyligen i olika delar av landet. [---]

I och med att Outlaws MC påbörjat en etablering i Falun har KUT (kriminalunderrättelsetjänsten) i Falun gått ut med att vi ska dokumentera och fotografera medlemmarna för att kunna ha en bra inblick i klubben och för att kunna agera snabbt mot personer vid eventuella sammandrabbningar. Vi måste självklart hela tiden väga in behovs- och proportionalitetsprincipen det vill säga att behovet av åtgärden måste stå i rimlig proportion med det intrånget vi gör.

Polisassistenten EE uppgav följande.

När patrull 25-3140 med PA DD och PA EE (jag) rutinpatrullerade på Östra Hamngatan i centrala Falun 2011-06-30 ca kl. 18:20, så uppmärksammade vi att det på Stigaregatan stod tre till fyra personer med motorcyklar, varav två av dem såg ut att bära västar med emblem. I syfte att kunna se bättre (vilka personer, typ av emblem, osv.) samt för att kunna samtala med dem, så körde vi fram till aktuell gata. Jag och min kollega DD kunde då konstatera att det på två av dessa individers västar stod "Outlaws" (AA och BB). När vi började att samtala med dem, så fick jag känslan av att de ville åka från platsen omgående och de upplevdes som mindre tillmötesgående. Jag och min kollega bad samtliga att de skulle identifiera sig vilket de gjorde.

Därefter genomfördes kroppsvisitation enligt PL § 19 st 2 i syfte att söka vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa. Inget anträffades i samband med kroppsvisitationen. De berörda tillfrågades även om de ville gå till ett mer avskilt ställe innan åtgärden företogs i syfte att väcka mindre uppmärksamhet, vilket de inte ville. [...]

Sedan fotograferades berörda personer i syfte att inhämta information till KUT [---] Något tvång förekom inte i samband med åtgärden. Männen tillfrågades om de ville ta på sig hjälmarna alternativt vända sig om, då någon av dem uttryckte att han inte ville visa ansiktet. De erbjöds även att gå till en mer avskild plats, om de så önskade, för att genomföra fotograferingen. De var dock inte intresserade av det, varpå åtgärden genomfördes på aktuell plats.

[---]

Ordningspolisen i Falun har blivit uppmanad av cheferna att vara extra vaksamma kring individer inom MC-miljön, speciellt de som är aktuella inom vårt område. Cheferna påtryckte att de var av vikt att alla iakttagelser dokumenterades och att kontroller genomfördes var angeläget.

I samband med kroppsvisitationen och fotograferingen beaktades att åtgärden måste stå i rimlig proportion med det intrång vi gör hos den enskilda individen.

Polismyndigheten gjorde följande bedömning.

Av patrullens yttrande framgår det att det inte har utövats något tvång i samband med fotograferingen. Personerna gick frivilligt med på att fotograferas. Om så inte hade varit fallet hade någon fotografering inte ägt rum.

[...]

Polismyndigheten [anser] att den vidtagna fotograferingen har skett enligt polisdatalagen och inom ramen för SUR [särskild undersökning], d.v.s. att fotograferingen har skett i syfte att samla in kriminalunderrättelseinformation avseende organiserad brottslighet. Polismyndigheten vill särskilt påpeka att något tvång i samband med fotograferingen inte har förekommit.

Rikspolisstyrelsen (rikspolischefen FF) gjorde följande bedömning.

Fotodokumentationen synes ha skett i nära anslutning till kroppsvisitation som utförts med stöd av 19 § andra stycket polislagen. Enligt uppgift i den

tjänsteanteckning som Rikspolisstyrelsen erhållit från JO användes inget tvång vid fotograferingen.

Med beaktande av att fotograferingen skedde i mycket nära anslutning till utförda tvångsåtgärder ställer sig styrelsen i viss mån tveksam till förfarandet. Det finns en risk för att den som fotograferas i en situation som den förevarande kan känna sig tvingad att medverka i densamma. Även om förutsättningar för fotografering förelegat inom ramen för en särskild undersökning så kan inte styrelsen finna att det finns stöd för att på något sätt dirigera den som ska fotograferas för att en bild ska bli tydlig eller för att säkerställa förutsättningarna för fotograferingen.

I ett beslut den 25 september 2012 anförde *JO Axberger* följande.

Rättslig reglering

Regeringsformens andra kapitel innehåller bestämmelser om skyddet av grundläggande fri- och rättigheter och förutsättningarna för att inskränka dessa. Enligt 2 kap. 6 § regeringsformen, RF, är var och en gentemot det allmänna skyddad mot betydande intrång i den personliga integriteten, om det sker utan samtycke och innebär övervakning eller kartläggning av den enskildes personliga förhållanden. Detta skydd får enligt 2 kap. 20 § RF begränsas genom lag och under de ytterligare förutsättningar som följer av 21 §.

Även den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) innehåller bestämmelser av betydelse för polisens möjlighet att fotografera enskilda. Enligt artikel 8 har var och en rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv m.m. En myndighet får inte inskränka åtnjutande av denna rättighet annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till bl.a. den allmänna säkerheten eller till förebyggande av oordning eller brott.

Bestämmelser om kameraövervakning med fast eller fjärrstyrd kamera finns bl.a. i lagen (1998:150) om allmän kameraövervakning och 27 kap. 20 a-c §§ rättegångsbalken. I 28 kap. 14 § rättegångsbalken finns bestämmelser om fotografering med vanlig, ”handhållen” kamera i en förundersökning. I övrigt saknas det uttryckliga bestämmelser om fotografering med kameror av det slaget. En utgångspunkt är dock, utöver vad som följer av regeringsformen och Europakonventionen, att sådan fotografering måste stå i överensstämmelse med de allmänna bestämmelserna om polisens uppgifter i 2 § polislagen samt vara förenliga med allmänt gällande krav på behov och proportionalitet (jfr 8 § polislagen).

Frågan om polisens användning av handhållna kameror i de fall där det saknas uttryckliga lagbestämmelser har varit föremål för överväganden i olika sammanhang. Buggningsutredningen uttalade i sitt betänkande att det står polisen fritt att använda handhållna kameror, oavsett om de är dolda eller inte, men framhöll också att det inte finns något positivt lagstöd för en sådan åtgärd (SOU 1998:46 s. 74). Frågan har vidare behandlats i bl.a. SOU 2003:74 s. 105 f. och SOU 2010:103 s. 265 ff.

JO och Justitiekanslern, JK, har bedömt att polisen inte utan uttryckligt lagstöd får fotografera enskild med tvång eller annars mot dennes vilja (se JO 1999/2000 s. 91, JO 2004/05 s. 98 och JO dnr 2366-2007 samt JK dnr 1002-00).

Bedömning

Under förutsättning att det är motiverat utifrån polisens uppgift och så länge behovs- och proportionalitetsprinciperna beaktas är det i princip tillåtet för polisen att ta bilder på människor på allmänna platser. I enlighet med vad som uttalats i flera tidigare JO-beslut får polisen dock inte utan uttryckligt lagstöd använda tvång för att avfotografera personer.

Fotograferingen av AA och BB genomfördes under ett tvångsingripande och framstår som en integrerad del av detta. Den hade därmed karaktären av en mot dem vidtagen tvångsåtgärd. Något lagstöd för fotografering av det slaget finns inte. Polismyndigheten ska därför kritiseras för denna del av ingripandet mot AA och BB.